

Op de deur van de Sporthal Wethouder Verheij in Amsterdam-Oost hing tijdens de vluchtelingenopvang een briefje voor bezoekers.

“
SPORT NIET ALS AFZONDERLIJKE
ACTIVITEIT ISOLEREN, MAAR
ZIEN ALS BEZIGHEID MET
ALLERLEI VERSCHIJNINGSVORMEN”

KAN HET MULTIFUNCTIONEELER?

Een toekomstverkenning

State of the Art, de rubriek over nieuwe ontwikkelingen in de wereld van de sportfaciliteiten, wil deze jaargang geen verbluffende oplossingen presenteren, maar vragen stellen. Dus geen projecten in uitvoering of droomgebouwen, maar vragen stellen naar de toekomst van het sportgebouw. Rein Jansma (ZJA Zwarts & Jansma Architecten) en Dirk van Weelden verkennen in deze eerste aflevering de vraag wat het zou kunnen betekenen dat de sportfaciliteit van de toekomst multifunctioneel is.

Door **Dirk van Weelden**
(in samenwerking met
ZJA Architecten)

Het zal de afgelopen maanden ook in andere plaatsen in Nederland zijn voorgekomen, dat er op de deur van de lokale sporthal een mededeling hing met dezelfde strekking als de tekst die de bezoekers van de Sporthal Wethouder Verheij in Amsterdam-Oost te lezen kregen: De sporthal is deze week gesloten in verband met opvang van vluchtelingen.

Sporthallen zijn verre van ideaal en alleen geschikt voor een korte periode, maar ze zijn goed te gebruiken voor zulke opvang. Het is logisch dat het gebeurt nu de nood hoog is en de meeste gebruikers van zulke sportfaciliteiten zullen er begrip voor hebben. Maar als architect van de Wethouder Verheij Sporthal kun je ook naar de mededeling kijken en denken: hoezo gesloten? Zou het niet veel beter zijn als sporthallen zo gebouwd zouden zijn, dat ze noodopvang voor vluchtelingen kunnen bieden, maar dat tegelijkertijd de gymnastiekles van de MAVO, de volleybaltrainingen en de turnwedstrijden gewoon doorgaan?

OERVORM VAN BESCHAVING

Het is een vraag die niet voortkomt uit een hang naar meedogenloze doelmatigheid, maar eerder berust op vertrouwen in het maatschappelijk potentieel van sport. Sport is een van de zeldzame gelegenheden waar mensen van verschillende

inkomens- en opleidingsniveaus, uiteenlopende etnische en culturele achtergrond op een natuurlijke wijze elkaar tegenkomen en samen iets doen en beleven. Sport spreekt het kinderlijke en lichamelijke in mensen aan, en blijkbaar is dat iets dat sociale grenzen makkelijk overschrijdt. Om alle wedijver en opwinding in goede banen te leiden bestaat er zoiets als sportiviteit, wat je als een oervorm van beschaving kunt zien: strijd en wedijver worden in toom gehouden door de eis van eerlijk spel en betrouwbare regels. Egoïsme en geldingsdrang worden begrensd door openlijke fouten, nederlagen en teamgeest. De harde grens ligt bij geweld en vernederende uitsluiting. Ook omdat sportbeoefening onmogelijk is zonder betrokkenheid van ouders en vrijwilligers staat alles in het teken van het besef: we doen dit niet alleen om het objectieve resultaat, maar vooral om de kwaliteit van de gezamenlijke bezigheid. De kwetsbaarheid, de onvolkomenheden en afhankelijkheden van mensen kunnen in sport aan het licht komen, zonder dat het hoeft te leiden tot verlies van inkomen of status. Omgekeerd kunnen samen behaalde successen en samen beleefde nederlagen sociale afstanden verkleinen. Zoals het in beleidstaal heet: sport is verbindend en heeft pedagogische waarde. Als er dus ergens in de maatschappij het vermogen bestaat om oog en waardering te leren hebben voor de cultuur en de omgangsvormen in Nederland, voor mensen die anders leven,

State of the Art

De Romeinse badhuizen waren technisch en maatschappelijk sterk multifunctioneel.

en daarmee te leren omgaan, dan is het de sport. De komst van vluchtelingen en de aanwezigheid van mensen met een migrantenachtergrond draaien grotendeels om de problemen die daarmee samenhangen. Maar het zijn de persoonlijke contacten die sociale kwesties tastbaar maken. Vandaar dat de aanwezigheid van vluchtelingen in een sporthal de gedachte oproept: zouden sporthallen die werkelijk multifunctioneel zijn de ontmoeting tussen vluchteling en het zaalvoetbalteam in de buurt niet moeten ondersteunen? Zou het niet een schitterende functie van een sporthal zijn om zulke voor beide partijen waardevolle en leerzame gebeurtenissen mogelijk te maken?

MULTIFUNCTIONEEL

Deze manier van denken over sportaccommodaties heeft iets weg van de veranderende denkbeelden over bibliotheken. Vroeger waren het openbare boekenpakhuisen, waar je moest zijn om laagdrempelig, dat wil zeggen zonder dat diploma's, privileges of veel geld ertoe deden, kennis en cultuur te verzamelen. Het ging om de fysieke boeken, de veilige opslag, de stille zaal. Er hing een gewijde sfeer, erop gericht je eraan te herinneren dat je een klein, dommig individuutje was dat zichzelf kon verbeteren door hard te studeren. Nu bieden bibliotheken niet alleen kennis en cultuur aan, maar vooral plek en faciliteiten om die kennis te delen, de cultuur te leren waarderen, er samen iets mee te doen. De nadruk ligt erop kennisgebieden en gemeenschappen te verbinden, en duiding te bieden aan de stortvloed aan informatie die tegenwoordig overal en altijd aanwezig is.

“
HET IDEE VAN
WISSELEND GEBRUIK
IS NIET NIEUW, MAAR
JUIST STOKOUD”

De bibliotheek verandert doordat ze niet meer focust op de boeken en de kennis zelf, maar zich transformeert naar de eis om de maatschappelijke waarde te optimaliseren van boeken, muziek, beelden waartoe mensen toegang hebben, al dan niet via de bibliotheek. En net als in de sporthal geldt hier: het maatschappelijke potentieel schuilt in de vormgeving en ondersteuning van de persoonlijke ontmoeting en omgang. Niet de informatie of de culturele kennis op zichzelf, maar het delen en gebruiken ervan, voegen de maatschappelijke waarde toe. Vandaar dat bibliotheken steeds meer zalen en werkruimtes hebben, dat er cafés en radiostudio's in gevestigd zijn. Bibliotheken zijn volwaardige culturele centra geworden waar cursussen, discussies en filmvoorstellingen plaatsvinden. Aan de hedendaagse bibliotheek kun je zien dat de sociale component in gebouwen steeds belangrijker wordt. Niet alleen maar efficiency en logistieke prestatie, maar de kwaliteiten om verschillende soorten mensen fysiek en zinvol samen te brengen, dat lijkt het succes van een gebouw te bepalen.

Zo geredeneerd is het heel logisch om sportaccommodaties te bouwen waarin ook huiswerkbegeleiding wordt aangeboden. Of om bibliotheken te bouwen waar zowel breedte- als topsportfaciliteiten aan vast zitten. Of sportaccommodaties te

combineren met vluchtelingenopvang en een bibliotheek. En wie denkt dat dit nieuwerwetse fratsen zijn, moet weten dat de grote badhuizen uit de Romeinse tijd, die in alle steden van Syrië tot in Spanje en van Tunesië tot in Duitsland stonden, behalve stoombaden en zwembaden ook sportzalen, bibliotheken en restaurants herbergden. Tegen die imposante gebouwen, die de omvang konden hebben van Middeleeuwse kathedralen, waren winkels, wisselkantoren en bordelen gebouwd. Op de pleinen en in de straten eromheen groeide een weefsel van ambulante diensten, denk aan tolken, gidsen en marskramers. En het waren mensen uit alle lagen van de bevolking die er gebruik van maakten. De Romeinse badhuizen waren sterk multifunctioneel, niet alleen in technisch maar juist in maatschappelijk opzicht.

GELDSTROMEN

Een van de oorzaken voor het feit dat sportaccommodaties vandaag de dag nog lang niet zo multifunctioneel zijn als ze zouden kunnen zijn, is dat de geldstromen die ervoor nodig zijn gescheiden blijven. Veel meer dan een winkel in sportartikelen of een kantine is het vaak niet, als het om economische ondersteuning gaat. Als multifunctionaliteit betekent dat er naast sport gelijktijdig andere dingen gebeuren, dan biedt dat ook wat dat betreft mogelijkheden. Wat te denken van de snel in aantal groeiende hubs, gedeelde werkomgevingen, waar zelfstandigen of kleine bedrijfjes flexibele werkplekken hebben, die in weinig meer aan een kantoor doen denken. Zulke gebouwen staan midden in de stad, wat het des te waardevoller maakt als naast mensen uit de buurt ook de gebruikers van de hub tussentijds een uurtje kunnen sporten. Misschien wel met elkaar. Misschien wel in ruimtes die dan weer het ene, dan weer het andere gebruik mogelijk maken. Ook uitzendbureaus, repetitieruimtes voor musici en koffiehuisen als Coffee Company of Starbucks, waar ook mensen komen die er hun werkafspraken hebben, hun e-mail en schrijfwerk doen, zijn goed te integreren in een sportgebouw. Allemaal trekken ze mensen aan die gebruik zullen maken van laagdrempelige en dichtbij aangeboden sportfaciliteiten. Je kunt een zaal overdag verhuren aan een school en 's avonds aan de volleybalvereniging. Maar je kunt ook een aantal basketball courts aanbieden, waar constant wedstrijdes plaatsvinden en waar je desnoods sportkleding kunt huren. Of een plek waar je inline skates huurt en kunt douchen en vanwaar gidsen je meenemen op de ideale route, misschien wel op plekken waar je zonder die gids niet komen kunt, zoals op banen die zijn aangelegd over de daken van aangrenzende kantoren en parkeergarages. De explosieve groei van allerlei soorten hoteldiensten in de steden, zowel voor zakelijk als toeristisch gebruik, biedt ook een kans om een sportgebouw in een buurt te ondersteunen. Een gebouw dat bed & breakfast of smart apartments huisvest kan geïntegreerd worden met openbare sportfaciliteiten en flexibele werkplekken.

Een ander aspect van sport is de verbinding met bewuster en gezonder leven. Juist in de stedelijke omgeving zie je steeds meer pogingen om omgevingen in te richten die daar ruimte voor maken. Zou het niet logisch zijn om sportaccommodaties te combineren met tuinen en kassen waar mensen groenten en fruit verbouwen, al dan niet ten behoeve van hun café of restaurant? Goed eten en wellness (van beautysalons, kappers tot yoga en al dan niet fysiotherapeutische massage of meditatie) gaan prima samen in afgelegen resorts, maar als je ze ontdoet van overdreven luxe zou die combinatie ook goed werken in multifunctionele sportvoorzieningen midden in onze steden.

VRAGEN VOOR DE TOEKOMST

In de jaren van wederopbouw en ook later werden sportaccommodaties ruim en op de groei aan de randen van de steden gebouwd. Eerst nog werden de sporten uit elkaar gehouden. Later kwamen er meer multifunctionele sportgebouwen, maar het bleven, vanuit de stad gezien, doodlopende wegen aan het eind waarvan een puur sportieve bestemming lag. Nu worden er soms sportzalen verhuurd aan een vergaderende ouderenbond, die dan in de zweetlucht van de zojuist vertrokken zaalvoetballers zit. Op papier is dat multifunctioneel, maar het kan veel beter. Om het maatschappelijk potentieel van sport te benutten en sportaccommodaties economisch slimmer te ondersteunen is het goed te vragen naar werkelijk multifunctionele gebouwen, waar de verschillende manieren waarop mensen leren, werken, zich vermaken en geholpen worden, ook sportfaciliteiten kunnen huisvesten. Nadenken over de toekomst van de sportaccommodatie wil zeggen vragen naar manieren om sport niet meer als afzonderlijke activiteit te isoleren, maar te zien als een bezigheid die allerlei verschijningsvormen heeft, van pedagogische tot commerciële, van verenigingsleven tot vorm van urban entertainment. En vervolgens bij al die aspecten mogelijkheden te verkennen die uitgaan van werkelijk multifunctionele gebouwen waarin sportvoorzieningen een logisch onderdeel zijn. Zodat sportende en niet-sportende mensen elkaar op een natuurlijke manier ontmoeten.

Het idee van wisselend gebruik is niet nieuw, maar juist stokoud. De schapen uit de wei de schuur indrijven en voetballen in de wei. De weg naar het pleintje afsluiten en een volleybal toernooi houden. Na schooltijd badmintonnen in de hal. Bureaus aan de kant en op kantoor een tafeltenniscompetitie doen op vrijdagmiddag. En omgekeerd: mensen na calamiteiten of als vluchteling opvangen in een sporthal. Na de revolutie een bakkerij beginnen in de kerk. De vraag is: hoe kunnen we sportaccommodaties ontwikkelen die in maatschappelijk opzicht echt multifunctioneel ontworpen zijn? Sport is in allerlei opzichten een verbindende activiteit, maar zouden de sportgebouwen zelf niet veel meer vanuit een verbindende gedachte kunnen worden gebouwd?